

Af POUL PILGAARD JOHNSEN

Kridtstregen er det, der gør aller- mest indtryk. På Marienborgs græsplæne har kunstneren Bettina Camilla Vestergaard med en rulle, som man bruger til at kridte fodboldbaner op med, optegnet i forholdet 1:1, hvor godsets oprindelige hovedbygning stod. Det er den streg og intet andet, der afslører, at her lå engang ikke blot et stort slot i italiensk stil med mægtige, okkerkalkede mure, men også en åndelig højborg. Et decentralt centrum i dansk kulturliv i godt et årti og noget nær det eneste alternativ af sin slags til den dengang fremherskende, venstreorienterede og socialrealistiske udgave af kulturradikalismen.

Det er søndag i forrige uge. Tordenen lurer i luften over Møn, men endnu skinner solen ned på græsset og kridtstregen, der med sin pulver- lette markering af det monstrøse fravær på sin vis gør det helt nærværende. Og det er netop hendes idé: I fire dage har hun genoplivet forfatteren og debattøren Elsa Gress' »Decenter« fra 1970'erne. Navnet spillede på, at det kreative kunstnerliv ikke var bundet til storbyerne – tværtimod. Sammen med sin mand, den amerikanske maler Clifford Wright, indrettede Elsa Gress sig her med et utraditionelt familie- og kunstnerliv, hvor kunstnere og gæster fra hele verden kom og levede med, arbejdede og talte sammen. Parret boede på godset og var inviteret af greve Peter Moltke, som var deres mæcen. Slottet brugte de til fælles- middage, udstillinger, koncerter, oplæsninger og teaterforestillinger. Moltke og Gress drømte om, at gøre slottet til et permanent mønsk kulturcentrum a la Louisiana, men greven døde tidligt, og det endte med, at slottet blev revet ned i 1984 og godset overtaget af hans dengang kun 18-årige niece. Kort tid efter døde også Decenter ud og fire år senere, i 1988, Elsa Gress selv, og dermed også en historie, som nok var karakteristisk for '60'ernes og '70'ernes eksperimenterende del af kunstscenen, men som ifølge Bettina Camilla Vestergaard er værd at arbejde videre på.

I dag er slottet erstattet af den store tomme græsplæne, der som et andet ground zero venter på, at noget nyt skal ske, og det er netop, hvad der er sket i de fire dage, hvor hun har lånt parken og inviteret 12 meget forskellige kunstnere til at komme og bo og arbejde i parken. I telte.

Nu er det søndag, og midt på eftermiddagen byder hun velkommen til en slags åbent hus- arrangement, hvor kunstnerne fra Decenter II præsenterer deres samarbejde:

»Vi har forholdt os til den historie, som har været her i 70'erne. Vi har snakket og diskuteret de ideer, som engang blev diskuteret på dette sted, omkring kollektivitet. Kunst, demokrati, decentring og centring, og det har ført til snakke og små handlinger og rørelser herude i parken, som I nu kan gå på opdagelse i. Det er rigtig dejligt at se så mange mennesker, og at det ikke er regnvejrs.«

En af gæsterne er Karen Høi fra København. Hun er 53 og underviser til daglig på et sprog- center. Nu sidder hun i et rundt telt inden for kridtstregen ved siden af en skrå bogreol med alle Elsa Gress' bøger. De har titler som *Det uopda- gede køn*, *Nye strejftog*, *Blykuglen*, *Mine mange hjem*, *Fuglefri og fremmed*, *Fanden til forskel* og *Er der nogen der hører efter*.

»Jeg har læst Elsa Gress for mange år siden, og jeg synes, man savner den gode, gammeldags in- tellektuelle. Det repræsenterede hun,« siger Karen Høi og fortsætter:

»Kan du komme i tanke om nogen tænkere i dag, der virkelig tænker rigtig godt eller nyt eller interessant? I dag skal man kunne performe og ikke tænke. Jeg kan kun komme i tanke om Suzanne Brøgger, og hun er lidt for meget påfugl efter min mening. Hun samlede jo ikke andre. Jeg kan i øvrigt også huske, at jeg læste Henrik Stangerups *Manden, der ville være skyldig*, og den gjorde dybt indtryk på mig. Det der med at tage ansvaret på sig var jo helt rystende i begyndelsen af 70'erne. Jeg er venstreorienteret, men allige- vel kan jeg godt sympatisere med dem, der var hernede. Det skuffer mig lidt, at der kun er et telt og et par småting i parken i dag, men auraen er her jo stadig. Og så bliver man også tvunget til at tale sammen. Bare det at sidde ned i ti minutter og tale med et menneske, man ikke kender, er jo i sig selv på mange måder forbløffende i vore dage.«

EN af de mest talende på Marienborg i de gyldne år var netop Henrik Stangerup. Forfatteren og debattøren, der »efter al sandsynlighed vil blive stående som den mest overbevisende og alsidige danske intellektuelle i anden halvdel af det tyvende århundrede,« som Tøger Seidenfaden senere formulerede det i bogen *Angsten, lykken og ekstasen* fra 2000. En anden var den i dag 82-årige komponist og pianist Ilja Bergh. I sin erindringsbog, *En egocentrikers eskapader*, der udkommer i dette efterår, skriver han:

»På Marienborg befandt jeg mig i et miljø, hvor jeg var tvunget til at udvide min horisont. Det var ikke nok blot at følge med. I kredsen omkring Elsa var det nødvendigt at deltage aktivt i samtaler og diskussioner for eksempel omkring kulturlivet. Jeg måtte ganske simpelt sætte mig ind i andre aspekter end musikken, og ikke svømme rundt i det skyklaphav, som de fleste musikere drukner i. Endelig fandt jeg mennesker i Danmark, som accepterede og forstod mig som et menneske, hvis udtryksevne manifesterer sig gennem kunstnerisk arbejde. Jeg følte mig hjemme. Uden al den støtte ved jeg ikke, hvordan jeg kunstnerisk set ville have overlevet.«

Henrik Stangerup og Ilja Bergh var ikke de eneste, der følte sig hjemme på slottet på Møn. Det gjorde også skuespilleren og børneteaterdi- rektøren Jytte Abildstrøm:

»Det var Clifford og Elsa, som gennem samtale og diskussioner hjalp mig igennem hele den socialrealistiske periode, som kom i 70'erne, og som var benhård. Vi blev jo fuldstændig kylet hen i et hjørne som sådan nogle overfladiske eventyrfølser med konger og dronninger og tylsskørter. Men jeg lavede jo ikke uvirkeligheds- teater – eventyrteater – fordi jeg ikke kendte til virkeligheden, men netop for at prøve at give os en platform og noget livsbekræftende for at kunne se virkeligheden i øjnene. Dengang følte jeg ikke så tydeligt, at vi var i opposition til resten af kulturlivet. Det kan man først se bagefter, ikke mens man er i det.«

Elsa Gress, derimod, kunne se det allerede dengang. Hun skriver:

»Det er i dag lige så radikalt at være imod 'modkulturens' vildtvoksende sekter og 'anti- kunst' som det engang var at være for de dele. Det er overhovedet en vigtig form for radikalisme at slå bak mod de nye ortodoksier, før det hele forstener, og at vise sammenhænge – f.eks. mel- lem kunsthadet og skrækken for følelser, ideer og fantasi i det hele taget, derunder skrækken for følelser kønnene imellem (sex er fint, så længe det

perimentarium på stedet, og i dag 2010, hvor kun kridtstreger vidner om det levede liv.

»På Marienborg befandt jeg mig i et miljø, hvor jeg var tvunget til at udvide min horisont. Det var ikke nok blot at følge med. I kredsen omkring Elsa var det nødvendigt at deltage aktivt i samtaler og diskussioner for eksempel omkring kulturlivet. Jeg måtte ganske simpelt sætte mig ind i andre aspekter end musikken, og ikke svømme rundt i det skyklaphav, som de fleste musikere drukner i. Endelig fandt jeg mennesker i Danmark, som accepterede og forstod mig som et menneske, hvis udtryksevne manifesterer sig gennem kunstnerisk arbejde. Jeg følte mig hjemme. Uden al den støtte ved jeg ikke, hvordan jeg kunstnerisk set ville have overlevet.«

Henrik Stangerup og Ilja Bergh var ikke de eneste, der følte sig hjemme på slottet på Møn. Det gjorde også skuespilleren og børneteaterdirektøren Jytte Abildstrøm:

»Det var Clifford og Elsa, som gennem samtale og diskussioner hjalp mig igennem hele den socialrealistiske periode, som kom i 70'erne, og som var benhård. Vi blev jo fuldstændig kylet hen i et hjørne som sådan nogle overfladiske eventyrfølser med konger og dronninger og tylsskørter. Men jeg lavede jo ikke uvirkeligheds-teater – eventyrteater – fordi jeg ikke kendte til virkeligheden, men netop for at prøve at give os en platform og noget livsbekræftende for at kunne se virkeligheden i øjnene. Dengang følte jeg ikke så tydeligt, at vi var i opposition til resten af kulturlivet. Det kan man først se bagefter, ikke mens man er i det.«

Elsa Gress, derimod, kunne se det allerede dengang. Hun skriver:

»Det er i dag lige så radikalt at være imod 'modkulturens' vildtvoksende sekter og 'antikunst' som det engang var at være for de dele. Det er overhovedet en vigtig form for radikalisme at slå bak mod de nye ortodoksier, før det hele forstener, og at vise sammenhænge – f.eks. mellem kunsthadet og skrækken for følelser, ideer og fantasi i det hele taget, derunder skrækken for følelser kønnene imellem (sex er fint, så længe det

er følelsesfrit!). Eller mellem skrækken for tanker og den hovedløse dyrkelse af det uarticulerede (...) 'Inspirationen kommer fra venstre,' fortæller man stadig hinanden i vennekredsene. Men det er nogle dage siden den udelukkende, eller bare indimellem kom derfra. Hvad der snarere kommer derfra i dag er ørkesløse dogmer, anti-kunst, dårligt sprog og anti-tænkning såvel som anti-følelse.«

Elsa Gress' ord er fra bogen *Blykuglen* fra 1984. Titlen refererer til kuglen, der i nogle dage i det år hamrede tungt og ødelæggende mod slottets stejle mure og gjorde en ende på det hele.

ELLER næsten det hele. For da Bettina Camilla Vestergaard tager os med op på loftet i den ladebygning, hvor Clifford Wright havde sit atelier, er det, som om nogen lige er gået. To ufærdige malerier hænger stadig spændt op som lærreder på rammer, og i et hjørne står en Ku Klux Klanmaske i papmaché. Det må være en af dem, der blev brugt i en seance, som Gress-Wright-ægteskabets datter, Barbara, beskriver i en bog:

»Unge mænd og kvinder gik omkring i al deres hjemmestrikkede nøgenhed og groteske ansigtsminke. Nu kom der rigtig skik på de gamle landauere, når de blev spændt for en flok androgynne Fellini-eksemplarer. De gamle køretøjer knirkede og peb, og 'hestemenneskene' pustede og stønede, når de trak af sted med dem. En dansetrup tog sig en svingom mellem træer og buske på en eksperimenterende facon. Et absurd teaterstykke opførtes på plænen foran slottet. En menneskeofring af to elskende, der blev dømt som hekse, tog sin begyndelse ved en mindesten i parken og blev fuldraget inde i skoven på en kunstig stenaldergravhøj, som en tidligere godsejer havde ladet opføre. De to hekse, der var iført særke, blev båret af en flok Ku Klux Klanagtige typer med fakler. Rockmusik drønedede ud over landskabet til langt ud på natten.«

Bettina Camilla Vestergaard stødte bogstavelig talt på Elsa Gress, da hun på research til en udstilling i Aalborg gik rundt i magasinet på Nordjyllands Kunstmuseum og pludselig så et maleri, som hun syntes stak meget ud:

»Jeg kunne ikke forlade det portræt. Det var en kvinde, der stod i en meget lysende blå kjole med en papegøje på skulderen og en bog i hånden og så meget handlekraftigt ud. Da jeg kom hjem, fandt jeg ud af, at det var et portræt af Elsa Gress, malet af Barbara. Jeg læste en kort beskrivelse af hende og tænkte, at det var underligt, at jeg aldrig havde hørt om hende før. Senere fandt jeg ud af, at det er helt generelt for min generation. Jeg er 35, og ingen ved, hvem Elsa Gress var. De har ikke hørt om det her sted på forhånd. For dem er det en ukendt historie. Så begyndte jeg for alvor at researche og lave interviews med nogle, som kom hernede på Marienborg dengang,« siger hun og bliver i det øjeblik afbrudt af et kæmpebrag. Der går højst to sekunder mellem lynet og braget. Tordenvejret må være lige over os.

»Det er længe siden, jeg har hørt så kraftigt et tordenvejr. Man skulle næsten tro, der var en hilsen fra Elsa,« siger hun. Og fortsætter så:

»Som jeg forstår det, kritiserede Elsa Gress både højre og venstre, når det gik ud i det, hun mente var totalitært. Hun har altid forsvaret outsiderne – dem, som ikke ville eller ikke kunne være en del af den etablerede kunstscene, institutionerne og markedet. Dem som hun kaldte – hvilket jeg måske i dag finder problematisk rent retorisk, men alligevel – den ægte kunstner. For hende var den enkelte kunstner vigtig for menneskeheden overlevet, og et sted går hun så langt som til at skrive 'for at redde rumskibet Jorden.' Det er helt vildt store visioner for et samfund, hvor der er plads til det fulde menneske, og jeg synes det er interessant at trække frem. Jeg ved, at hun fik masser af skældud: At det bare var elitært og at hun repræsenterede et aristokratisk synspunkt om dannelse og viden, men det var jo en fortsættelse af oplysningstiden: Jo mere viden jo bedre undgår man et massesamfund. Det har virkelig skilt sig ud dengang ved at være både elitært og internationalt. I 1960, hvor hun boede i Glumsø og i en nedlagt skole havde skabt sit første Decenter, har det været endnu mere vildt, at der stod en sort mand eller en inder hos købmanden. De var både farvede og fremmede. Det fascinerede mig, at hvad de gjorde og talte om, er så relevant nu. De var bare meget forud for deres tid: At opsøge den fremmede og være den fremmede. At det fremmede også er givtigt for udvikling og det fleksible, elastiske sind, som gør, at man ikke bliver rigid eller menneskefjendtlig.«

BRAGENE lyder efterhånden længere og længere væk, og pludselig kommer der nogle op ad trappen til loftet og Clifford Wrights gamle atelier. Det er hans og Elsa Gress' søn, Jonathan, der for en stund er vendt tilbage til Marienborg. Han flyttede først herfra i 2000, for ifølge Peter Moltkes testamente, måtte familien blive boende gratis i 20 år efter grevens død. For ham er det ikke mærkeligt, at hans mor næsten allerede er glemt.

»Hun var jo debattør og hele tiden i avisen, men derfor var det jo også meget 'nu'. Hun var meget i tiden, og når der er gået blot fem eller ti år, er tiden jo allerede en helt anden,« siger han. Til gengæld synes han, at arrangementet denne søndag og dets præg af et monstrøst fravær, ja nærmest en ikke-ting, er helt i tråd med det, der foregik på dette sted engang:

»Sådan var det på sin vis også i Elsas og Cliffords tid. Man samler en masse mennesker, som ikke kender hinanden, og så prøver man ting af sammen. Så er der måske et eller to mentale guldkorn, som man tager med videre i sit liv. På den måde er det vigtigt netop at mødes, og resultatet kan aldrig blive noget, der er særlig professionelt, for de har jo ikke øvet sig i månedsvi. Det eneste, der er synd for dem i dag, er de fysiske rammer. Parken er skøn nok, men der mangler et slot.«

